

ПОЗИЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІКИ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У ГОСПОДАРСЬКІЙ СТРУКТУРІ КРАЇНИ

У даній статті розглянуто основні характерні риси регіональної економічної системи Донецької області, визначено основні тенденції змін у господарському комплексі регіону. Проаналізовано вагомість соціально-економічної системи регіону в загальній економічній структурі країни.

This article examines the basic characteristic features of economic system of Donetsk region, the basic tendencies of changes in the economic complex of region are determined. The ponder ability of the socio-economic system of region in the general economic structure of the country is analyzed.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Економіка країни, як людський організм, в якому загальний стан здоров'я залежить від нормального функціонування кожного з внутрішніх органів, від їх узгодженої роботи один з одним. Так, економічне положення країни визначається напрямком економічного розвитку окремих регіонів, його стабільністю, наявністю всіх необхідних складових, взаємодія яких, при відсутності хоча б одного, неможлива. Регіон являє собою самостійний суб'єкт господарювання, якому притаманні певні специфічні риси. Саме елементи продуктивних сил, що є складовими регіональної економічної системи, визначають основні характеристики регіону. Напрямок і сила взаємодії між елементами продуктивних сил, які приймають участь у господарському процесі, визначають подальший регіональний розвиток.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. В регіональній економіці дослідженню структури економіки країни присвятили свої роботи як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, серед яких можна виділити Ю. С. Єршова [1, с.3-21], Б. Л. Лаврівського [2, с.83-93], В. О. Онищенко [3, с.3-9], В. П. Самаріну [4, с.11-17], В. О. Шевчука [5, с.45-53] та інших. В своїх роботах автори визначають існування певних диспропорцій у економічному розвитку між регіонами, нерівномірності якості життя населення в межах всієї країни, необхідність подолання міжрегіональної асиметрії країни.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Економіка України протягом тривалого періоду була сформована за галузевим принципом, коли відповідні галузі були закріплені за певними регіонами, виходячи з ресурсного потенціалу і економії витрат на виробництво.

Надалі формування соціально-економічної структури країни відбувалося, виходячи зі структури попиту на ринку з мінімальним державним регулюванням, що призвело до існування певних міжрегіональних диспропорцій між зростанням виробництва і доходів населення.

Постановка завдання. Для формування збалансованої економіки держави необхідно визначити існуюче положення кожного окремого регіону, його внесок у розвиток економіки країни.

Метою даної статті є відокремлення характерних рис, притаманних економіці Донецької області, аналіз тенденції їх змін протягом 2000-2008 рр., визначення місця економічної системи регіону у господарській структурі країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для характеристики регіональної економічної системи необхідно проаналізувати найбільш вагомні загальні показники соціально-економічного розвитку, їх значимість у розвитку всієї країни.

Місце Донецької області у структурі економіки України
[6, с.44-46; 7, с.96-107; 8, с.119-127; 9, с.260-271; 10, с.12-19; 11, с.322-338]

	2000	2005	2006	2007	2008
Чисельність постійного населення	10,04	9,89	9,86	9,83	9,80
Економічно активне населення	10,44	10,17	10,17	10,13	10,13
Зайняте населення	10,67	10,28	10,29	10,21	10,20
Безробітне населення (за методологією МОП)	8,55	8,68	8,53	8,85	9,02
Вартість основних засобів	11,98	11,33	12,00	11,02	9,56
Інвестиції в основний капітал	12,28	10,31	9,36	8,97	9,50
Валова додана вартість	12,52	11,40	11,52	11,29	10,88
Обсяг реалізованої промислової продукції	15,05	21,00	19,14	19,11	19,94
Експорт	20,29	24,02	22,87	21,61	21,52
Імпорт	8,94	7,15	6,37	7,34	5,79

За період 2000-2008 рр. на території регіону мешкало в середньому 4659,26 тис. осіб постійного населення, що складає 9,89% загального населення країни. При цьому чисельність мешканців у Донецькій області з 2000 року скоротилася на 407,6 тис. осіб., а частка регіону у чисельності населення країни знизилася на 0,24% і у 2008 році складала 9,80% (табл. 1).

Питома вага економічно активного населення у віці від 15 до 70 років Донецької області у загальній структурі країни в середньому за 2000-2008 рр. складала 10,21%. За цей період чисельність економічно активного населення регіону зменшилася на 115,6 тис. осіб, що зумовило зниження частки області у структурі економічної активності населення України на 0,31%. Аналогічні тенденції спостерігаються при аналізі частки області у структурі зайнятості населення. Впродовж 2000-2008 рр. чисельність зайнятого населення зменшилася на 14,4 тис. осіб, що забезпечило зниження частки регіону на 0,47%. Середньорічна питома вага Донецької області складає 10,33%. Частка безробітного населення (за методологією МОП) Донецької області у 2008 році склала 9,02% – максимум за 2000-2008 рр., її середньорічне значення складало 8,72%. Середньорічна чисельність безробітного населення по регіону становить 149,84 тис. осіб.

Можна відзначити, що протягом 2000-2008 рр. частка регіону у чисельній структурі населення країни скоротилася на 0,24%, питома вага області у структурі економічно активного населення зменшилася на 0,31%, а у структурі зайнятого населення – 0,47%. Таким чином, частка населення Донецької області більш швидкими темпами знижується у структурі економічної активності при порівнянні із темпами зменшення питомої ваги загальної чисельності населення регіону у країні.

Середньорічна вартість основних засобів Донецької області за 2000-2008 рр. становила 191799,52 млн. грн. і складала 11,18% у структурі країни. Максимального рівня частка вартості основних засобів області досягала у 2000 році і складала 11,98%, в подальшому вона знизилася на 2,42%. Обсяг інвестицій в основний капітал за період, що аналізується, збільшився на 19235,0 млн. грн., при цьому частка регіону у інвестиційній структурі України в середньому складала 10,08% і на кінець періоду зменшилася на 3,72%.

Донецька область займає провідне місце в економіці України.

Підприємства регіону створювали за період 2000-2008 рр. в середньому 11,52% загальноукраїнської валової доданої вартості (ВДВ). У 2000 році частка Донецької області у структурі ВДВ досягала максимального значення і становила 12,52%. Незважаючи на зростання обсягу валової доданої вартості на 85867,3 млн. грн. за 2000-2008 рр., питома вага регіону у структурі аналогічного показника по Україні зменшилася на 1,64%.

Протягом 2000-2008 років промислові підприємства регіону реалізували свої продукції

в середньому на 110292,9 млн. грн., що становить 18,85% у структурі реалізованої промислової продукції країни. Необхідно відзначити, що впродовж 2000-2008 рр. обсяг промислової продукції, реалізованої суб'єктами господарювання, збільшився на 155399,38 млн. грн., що забезпечило зростання частки області у структурі реалізації промислової продукції країни в цілому до 19,94%. Таким чином, незважаючи на ріст промислового виробництва, частка регіону у структурі створення ВДВ поступово зменшується.

У структурі експорту товарів питома вага Донецької області в середньому складала 22,07%. Протягом 2000-2008 рр. частка області зросла на 1,28% при зростанні експортних обсягів на 11487,5 млн. дол. США. Максимальна питома вага обсягу експорту Донецької області була зафіксована у 2005 році і становила 24,02%. У структурі імпорту товарів частка Донецької області становила в середньому 7,12% і за цей період (2000-2008 рр.), незважаючи на нарощення обсягів товарів, що імпортуються, на 3704,8 млн. дол. США, зменшилася на 3,15%. Так, впродовж 2000-2008 рр. частка регіону у структурі експорту товарів поступово зросла при зменшенні питомої ваги області у структурі імпорту.

Наявність промислового виробництва на території області, недостатній рівень забезпечення очисними спорудами зумовили високі обсяги викидів шкідливих речовин. Так, за обсягами шкідливих викидів в атмосферне повітря Донецька область посідає провідне місце у країні. Середньорічна питома вага регіону становила 27,08% і протягом 2000-2008 рр. знизилася на 5,87%. У структурі загального відведення зворотних вод частка регіону складала 17,92% і за період з 2000 по 2008 рр. зросла на 1,89% при зменшенні обсягів загального відведення зворотних вод на 205,0 млн. м³.

Для порівняльної оцінки основних показників функціонування господарського комплексу області більш дієвими є так звані питомі показники, що розраховуються відносно деякої бази. Наприклад, таким може бути розгляд основних показників соціально-економічного розвитку Донецької області у порівнянні з аналогічними по країні в цілому у розрахунку на одну особу постійного населення.

Результати аналізу основних показників ринку праці за 2000-2008 рр. показали, що у Донецькій області середньорічна чисельність економічно активного населення, що припадає на 1 особу постійного населення, вища за чисельність по Україні на 0,0154 особи. Незначний середньорічний приріст (1,06% – по Україні і 0,92% – по області) дає змогу у 2008 році чисельності економічно активного населення досягти певного максимуму: 0,4849 осіб і 0,5011 осіб по Україні і Донецькій області відповідно (рис. 1).

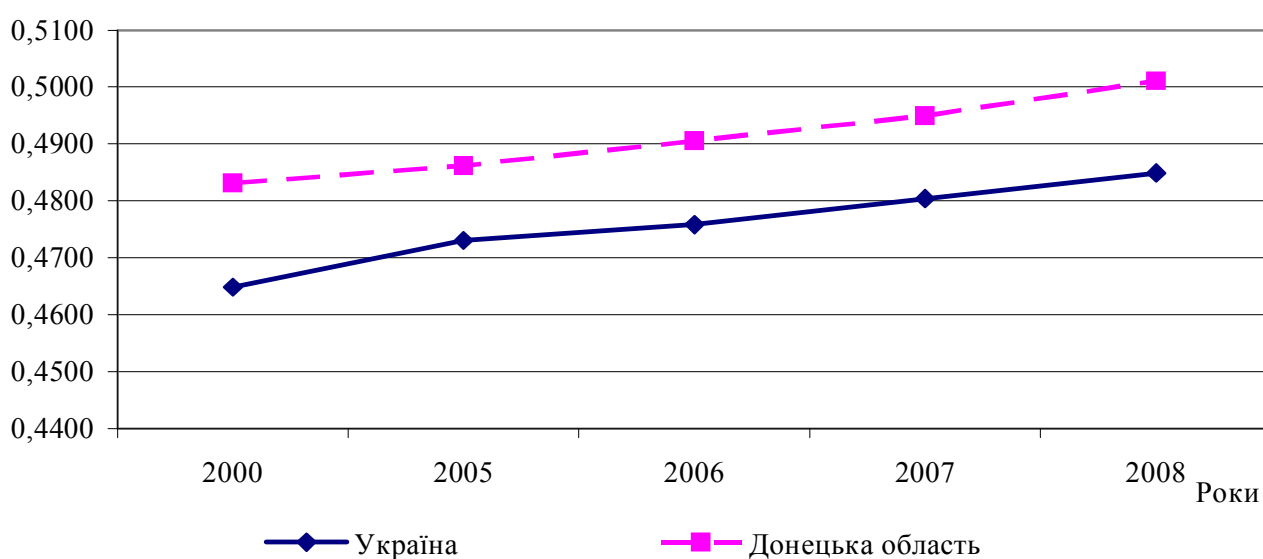

Рис. 1. Динаміка економічно активного населення в розрахунку на 1 особу постійного населення

Аналогічні тенденції спостерігаються при аналізі чисельності зайнятого населення. Чисельність зайнятого населення по області перевищує загальноукраїнський рівень на 0,0196 осіб. Середньорічний приріст чисельності зайнятого населення по Україні не перевищував 2,53%, а по Донецькій області – 2,01% (рис. 2).

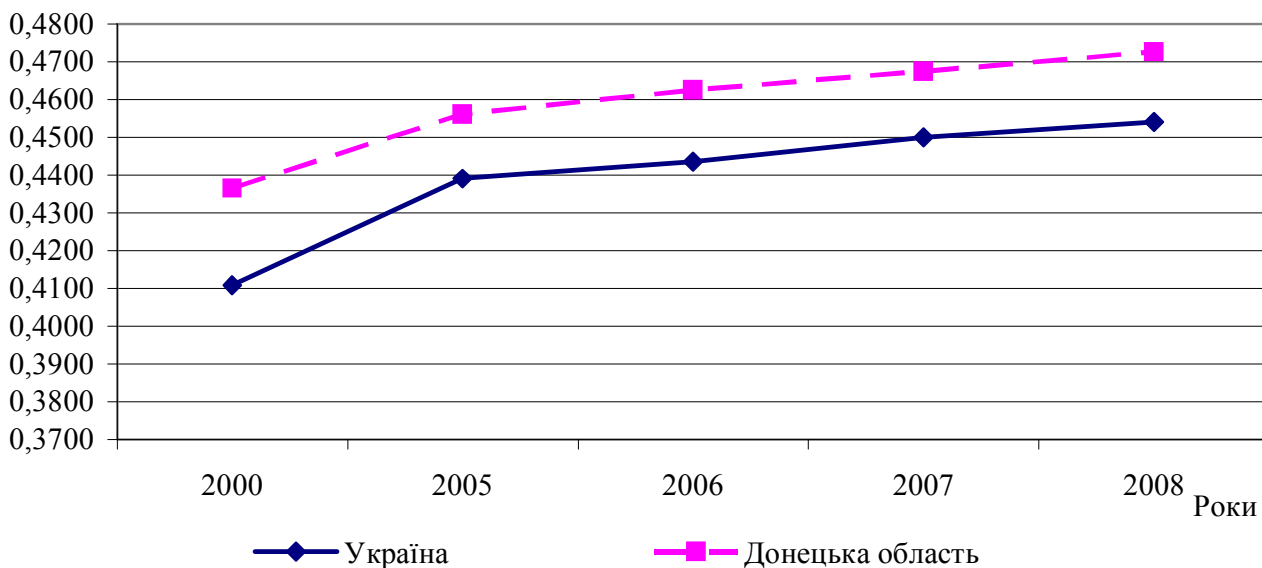

Рис. 2. Динаміка зайнятого населення в розрахунку на 1 особу постійного населення

Згідно даних до рис. 3, найвищий рівень безробіття за методологією МОП зафіксовано по Україні і Донецькій області у 2000 році. Впродовж 2000-2008 рр. щорічний темп зниження цього показника складав по країні 13,09%, по області – 11,39%.

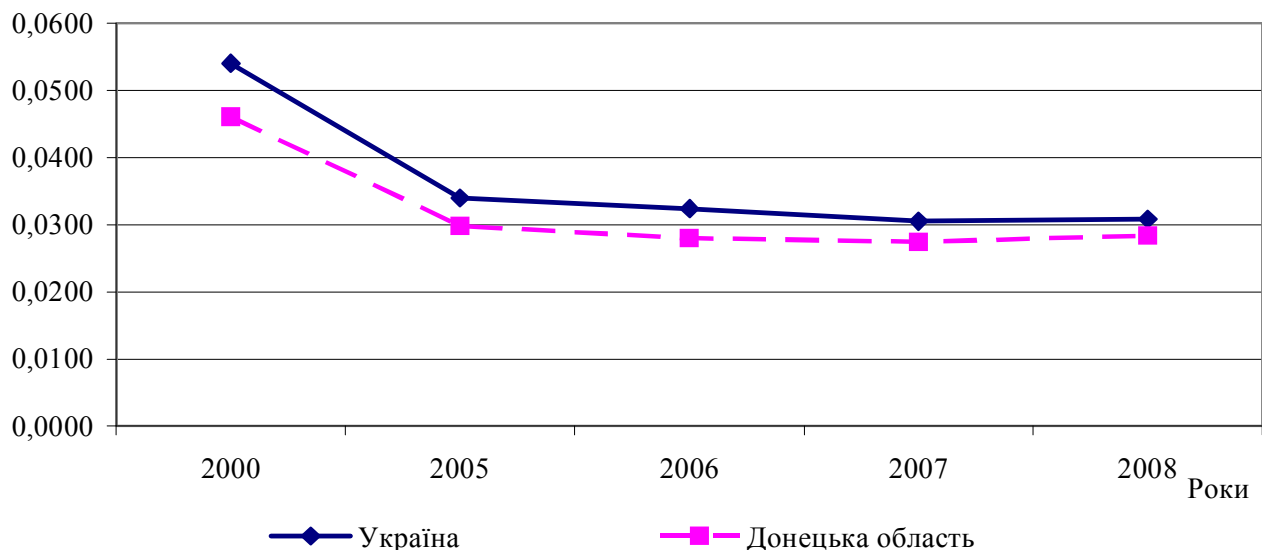

Рис. 3. Динаміка безробітного населення у розрахунку на 1 особу постійного населення

Протягом 2000-2008 рр. по Донецькій області чисельність зайнятого населення в середньому зростала на 2,01%, що вище за середньорічні темпи збільшення чисельності економічно активного населення на 1,09%.

Чисельність безробітного населення регіону у розрахунку на 1 особу постійного населення за цей період зменшилася на 11,39%.

Відповідно до рис. 4, вартість основних засобів у розрахунку на 1 особу постійного населення набула найвищого значення як по Україні, так і по регіону у 2008 році та становила 68185,11 грн./особу і 66542,44 грн./чол. відповідно. При цьому середньорічне значення вартості основних засобів у 2000-2008 рр. по Україні склало 37955,41 грн./особу, по Донецькій області – 41589,81 грн./чол. Впродовж періоду, що аналізується, середньорічний приріст вартості основних фондів, що припадає на 1 особу населення, складав 41,78% і 34,86% по Україні і Донецькій області відповідно.

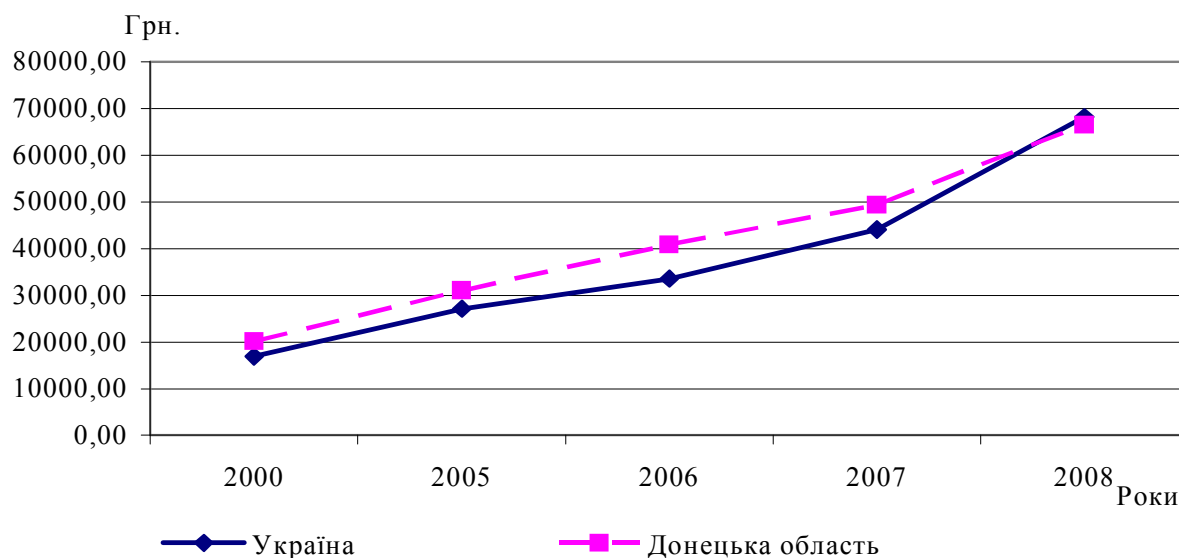

Рис. 4. Динаміка вартості основних засобів у розрахунку на 1 особу постійного населення

Середньорічне нарощення обсягів інвестицій по Україні складає 79,96%, що вище за аналогічний показник по Донецькій області у 1,15 рази. У 2008 році обсяги інвестицій в основний капітал, що припадають на 1 особу постійного населення, досягли максимуму за період 2000-2008 рр. і склали 2847,85 грн./особу по Україні і 2756,49 грн./особу по Донецькій області (рис. 5).

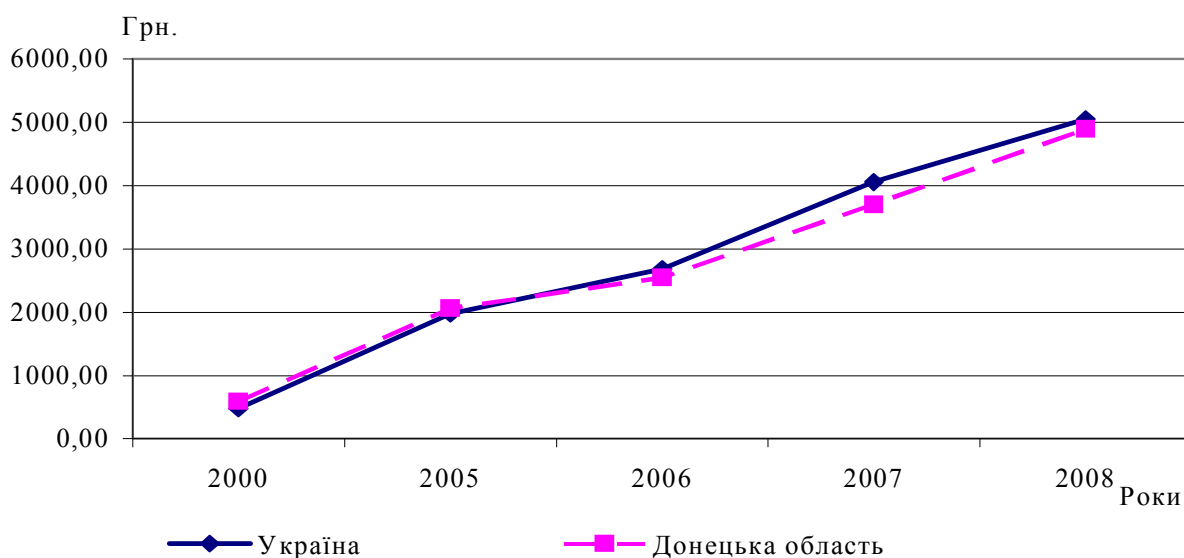

Рис. 5. Динаміка інвестицій в основний капітал у розрахунку на 1 особу постійного населення

Відповідно до рис. 6, протягом періоду 2000-2008 рр. середньорічна валова додана вартість у розрахунку на 1 особу постійного населення по Україні складає 11971,43 грн./особу

і досягає свого максимуму у 2008 році у розмірі 20524,11 грн./особу. По Донецькій області середньорічна валова додана вартість вища: у розрахунку на 1 особу вона становила 13701,26 грн./особу, що вище на 1729,83 грн./особу або на 14,45% за аналогічний показник по країні.

Середньорічний темп приросту по Україні валової доданої вартості на 1 особу постійного населення за 2000-2008 рр. склав 64,4%, по Донецькій області середньорічна швидкість зростання валової доданої вартості знаходилася на рівні 59,72%.

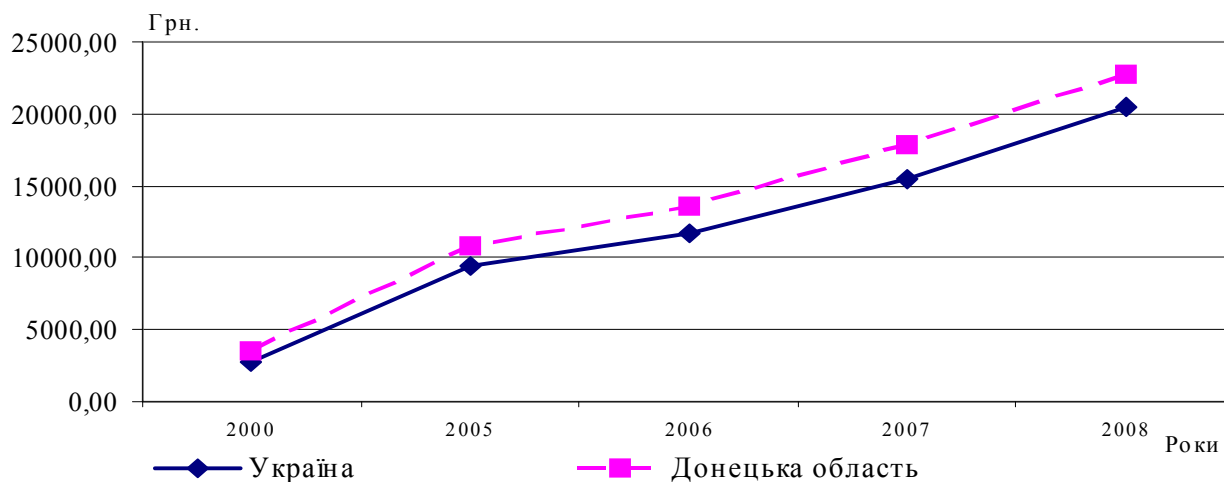

Рис. 6. Динаміка валової доданої вартості у розрахунку на 1 особу постійного населення

Обсяг реалізованої промислової продукції по Україні впродовж 2000-2008 рр. у середньому щорічно зростав на 51,99% і досяг максимуму у 2008 році – 19852,56 грн./особу на 1 особу постійного населення (рис. 7).

Реалізація промислової продукції Донецької області характеризується середньорічним приростом 64,1%, середньорічний обсяг якої перевищує показник по країні в цілому на 11852,86 грн./особу.

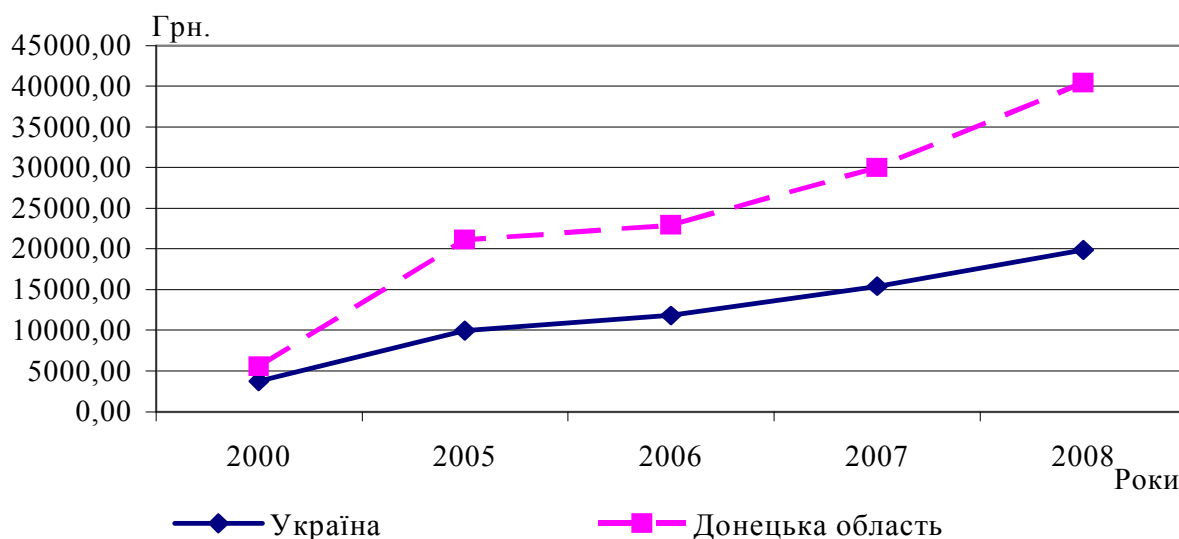

Рис. 7. Динаміка обсягів реалізованої промислової продукції у розрахунку на 1 особу постійного населення

Для експорту товарів як по Україні, так і по Донецькій області характерним є середньорічний приріст обсягів на 48,68% і 51,91% відповідно.

Середньорічне значення експорту на 1 особу постійного населення по регіону складало 1958,4 дол. США/особу, що вище за аналогічний показник у межах країни у 2,25 рази. Максимальні обсяги експорту товарів було зафіксовано у 2008 році (рис. 8).

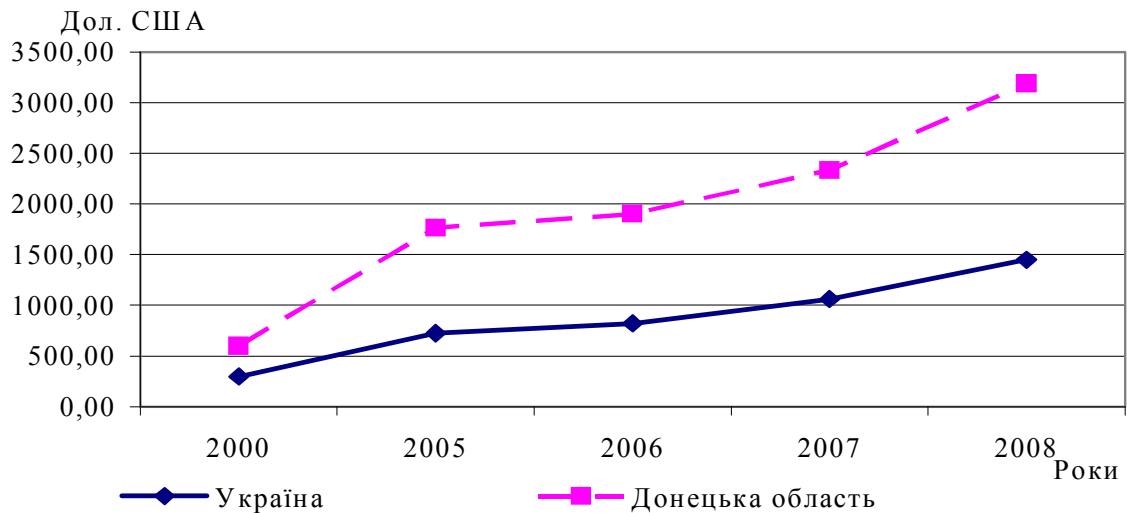

Рис. 8. Динаміка експорту в розрахунку на 1 особу постійного населення

Аналогічні тенденції було відзначено при аналізі динаміки обсягу імпорту товарів. Так, за 2000-2008 рр. середньорічний приріст імпорту в розрахунку на 1 особу постійного населення по Україні складав 59,77%, по Донецькій області – 44,23%. Найвищий обсяг імпорту був зафіксований у 2008 році і становив 1851,72 дол. США/особу і 1094,19 дол. США/особу відповідно по Україні і Донецькій області (рис. 9). На відміну від обсягу експорту, середньорічне значення імпорту товарів, що припадає на 1 особу населення, по Донецькій області менше на 334,43 дол. США/особу за показник по Україні. Таким чином, по Донецькій області середньорічний приріст експорту товарів протягом 2000-2009 рр. був вищим за середньорічний приріст імпорту на 7,68%.

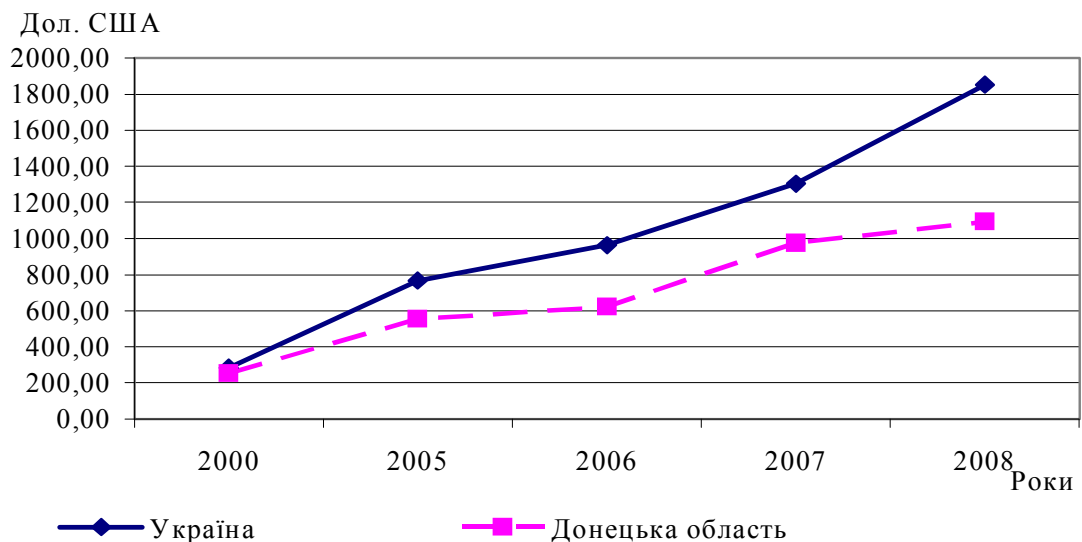

Рис. 9. Динаміка імпорту у розрахунку на 1 особу постійного населення

Результати аналізу показали, що тенденції, зафіксовані протягом 2000-2008 рр., стосувалися всіх основних сфер економіки Донецької області: зростання чисельності зайнятого населення і зменшення безробіття, нарощення обсягів інвестицій в основний капітал призвели до зростання обсягів валової доданої вартості та реалізованої промислової продукції, збільшення обсягів як експорту, так і імпорту товарів.

Висновки і перспективи подальших розробок. Комплексний аналіз положення Донецької області в економіці України підкреслив провідну роль регіону в становленні та розвитку господарського комплексу країни. Впродовж 2000-2008 рр. спостерігається поступове зниження частки регіону в економічній структурі країни. Падіння вагомості регіону в країні спостерігалось і у сфері промислового виробництва – поступове зростання протягом 2000-2005 рр. змінилося падінням. Динаміка частки експорту регіону відображає тенденції у сфері промислового виробництва: зростання протягом 2000-2005 рр. з подальшим падінням впродовж 2006-2008 рр., що підкреслює високу питому вагу промислової продукції у загальній структурі експорту регіону. Зменшення питомої ваги Донецької області зафіксовано і у сфері імпорту товарів.

Скорочення питомої ваги Донецької області в економічній структурі країни свідчить про більші темпи зниження основних соціально-економічних показників, ніж у інших регіонах України. Таким чином, негативні тенденції в економіці призводять до більш глибоких соціально-економічних наслідків у регіоні при порівнянні з іншими адміністративно-територіальними суб'єктами. Аналіз динаміки соціально-економічних показників регіону в розрахунку на одну особу постійного населення у порівнянні з аналогічними показниками по Україні свідчить, що протягом 2000-2008 рр. як по області, так і в країні спостерігалась тенденція зростання.

Необхідно підкреслити, що для України в цілому характерні вищі темпи зростання основних показників, ніж по Донецькій області; проте, в період економічного спаду темпи падіння соціально-економічних показників регіону вищі, ніж загальноукраїнські. Отже, можна зробити деякі узагальнення щодо того, що економіка Донецької області є менш гнучкою, більш сприятливою до прояву наслідків негативних явищ у глобальній економіці, ніж економіка інших областей країни. У зв'язку з цим потрібно відзначити, що процеси, які відбуваються у господарському комплексі як країни, так і окремого регіону, суттєво впливають на соціально-економічну структуру економіки.

Список використаної літератури

1. Ершов Ю. С. Финансовые ресурсы: межрегиональные течения и «подводные камни» / Ю. С. Ершов, Л. В. Мельникова // *Эко.* – 2006. – № 2 (380). – С. 3–21.
2. Лавровский Б. Л. Региональная сбалансированность в РФ: мифы и реальность / Б. Л. Лавровский, Е. А. Шильцин // *Эко.* – 2005. – № 4. – С. 83–93.
3. Онищенко В. О. Сучасні проблеми комплексного розвитку регіонів України / В. О. Онищенко // *Економіка і регіон.* – 2009. – № 1(20). – С. 3–9.
4. Самарина В. П. Экономические проблемы регионов и отраслевых комплексов / В. П. Самарина // *Проблемы современной экономики.* – 2008. – № 1(25). – С. 11–17.
5. Шевчук В. О. Диспропорції та проблеми розвитку внутрішнього споживчого ринку: регіональний аспект / В. О. Шевчук, М. М. Мунько // *Регіональна економіка.* – 2008. – № 4. – С. 45–53.
6. Статистичний щорічник Донецької області за 2000 рік. – Донецьк: Державний комітет статистики України, Донецьке обласне управління, 2001. – 356 с.
7. Статистичний щорічник Донецької області за 2005 рік. – Донецьк: Державний комітет статистики України, Донецьке обласне управління, 2006. – 404 с.
8. Статистичний щорічник Донецької області за 2006 рік. – Донецьк: Державний комітет статистики України, Донецьке обласне управління, 2007. – 397 с.
9. Статистичний щорічник Донецької області за 2007 рік. – Донецьк: Державний комітет статистики України, Донецьке обласне управління, 2008. – 461 с.
10. Статистичний щорічник Донецької області за 2008 рік. – Донецьк: Державний комітет статистики України, Донецьке обласне управління, 2009. – 454 с.
11. Статистичний щорічник Донецької області за 2009 рік. – Донецьк: Державний комітет статистики України, Донецьке обласне управління, 2010. – 511 с

Прийнято до друку 07.06.2011